

Juryrapport

Reina Dokter heeft sinds 1990 een substantieel en buitengewoon interessant vertaaloeuvre opgebouwd van werken uit de Servo-Kroatische literatuur – werken uit een relatief ontoegankelijk en zowel etnisch als linguïstisch gecompliceerd cultuurgebied, met een rijke literatuur die sterk verweven is met de moderne Europese geschiedenis en cultuur. Het Servo-Kroatisch is, of beter: was, een pluricentrische taal die deze naam officieel niet meer draagt, omdat de verschillende standaardvormen (Kroatisch en Servisch) in een nieuwe politieke constellatie zelfstandige talen zijn geworden. Bij hun geboorte leefden de meeste schrijvers die Reina Dokter heeft vertaald in een gebied dat tegenwoordig is opgedeeld in een aantal landen; zij horen als het ware in meerdere literaturen thuis.

Het is de grote verdienste van Reina Dokter – zelf overigens een verklaard voorstander van Servo-Kroatisch als linguïstische eenheid – dat zij met haar vertalingen een belangrijk deel van de literatuur uit dit gebied voor de Nederlandse lezer heeft ontsloten. Haar vertaaloeuvre omvat werk van zeventien schrijvers, van wie de meest in het oog springende wel Danilo Kiš, Aleksandar Tišma en Borislav Čičovački zijn.

Kiš en Tišma kunnen beschouwd worden als grote schrijvers uit de traditie van de Oost-Europese Holocaust-literatuur. In hun werk wordt gepoogd het persoonlijke leed door de gruwelen van de oorlog te verwerken en de herinnering weer te geven aan de verdwijnende wereld van de Hongaarse Joden in Joegoslavië.

Van Kiš' grote trilogie 'Familiecircus', waarin een beeld wordt geconstrueerd van een verdwenen vader – 'een teloorgegane figuur uit een teloorgegane wereld' – heeft Reina Dokter *Kinderleed* en *Zandloper* vertaald. In deze werken paart de schrijver een grote literaire beheersing aan het vermogen om de lezer emotioneel te raken met de wederwaardigheden uit de door hem gebouwde wereld. Voor de vertaler vormen de narratieve complexiteit en de veeleisende stilistische diversiteit een grote uitdaging. In *Kinderleed* bestaat de uitdaging onder meer uit het weergeven van de spanning tussen de stem van het kind (de hoofdpersoon die waarneemt) en die van de volwassen verteller (die zich de kinderjaren herinnert).

Zandloper vormt een uitdaging vanwege de grote stilistische rijkdom, vanwege de variatie in toon tussen de verschillende delen, van de ongebreideld associatieve stijl in de 'Notities van een waanzinnige' tot de uiterst strakke vorm van de ondervraging in de delen 'Getuigenverhoor' en 'Gerechtig onderzoek'.

In haar vertalingen toont Reina Dokter dat zij tegen de uitdaging die Kiš' werk stelt ruimschoots is opgewassen. Op virtueuze wijze weet zij de complexe teksten om te zetten met behoud van de stilistische finesse, waarbij zij put uit een rijk en gevarieerd idioom en stijlrepertoire, zoals mag blijken uit het volgende 'traktaat over de aardappel' uit een van de 'Notities van een waanzinnige' uit *Zandloper*:

Die armzalige aardappel dus, *Kartoffel*, *patate*, dat brood der armen dat ook niet ontbreekt op de tafel der rijken, een beetje vermomd geserveerd, in de vorm van puree en in sauzen, met melk en room en wildsaus overgoten, die

ordinaire aardappel, dat aards-hemelse manna, dat onderaardse uitwas, dat aardse abces, die harde knobbel, die knoestige knol, heeft zich gedurende zijn lange geschiedenis nooit weten te ontwikkelen tot de volmaakte ronding van de appel of de tomaat (oftewel paradijsappel, die andere goddelijke vrucht), maar bleef even onvolmaakt als de mens, niet echt symmetrisch, vol bobbel en bulten, vol gezwollen, uitwassen, gaten en putten, zonder kern en zonder zaad, zonder iets dat op de aanwezigheid van de Schepper en diens wijsheid zou kunnen wijzen, en zo werd hij het ideale zinnebeeld van de aarde en van de uit aarde geschapen mens, vlees en vel, zonder merg en zonder hart, een echte *homunculus* (*homo-homulus-humus*), helemaal naar de gelijkenis van de mens, van een mens zonder ziel, een mens uit wie God verdreven is.

Deze imponerend lange, maar heldere zin, die prachtig bijeengehouden wordt door een subtiel harmonieus spel van herhaling en afwisseling op het niveau van structuur en klank, vol parallelle constructies en assonanties en alliteraties, waarin van het concrete, aardse volkomen overtuigend wordt overgeschakeld naar het filosofische, mag als voorbeeld gelden van de grote technische beheersing van zowel Danilo Kiš als Reina Dokter en geeft aan waarom deze vertalingen als een verrijking voor de Nederlandse literatuur beschouwd kunnen worden.

Evenals bij Kiš en Tišma spelen in het werk van Borislav Čičovački oorlog, zij het een veel recentere, en ontheemding een grote rol. Čičovački is in 1991 onder dreiging van de Balkanoorlog vanuit Joegoslavië naar Nederland geëmigreerd en heeft hier een carrière opgebouwd als hoboïst en schrijver. In zijn romans, die in de oorspronkelijke taal niet allemaal zijn uitgegeven en dus in nog striktere zin deel uitmaken van de Nederlandse literatuur, staat de ervaring van de immigrant centraal. Deze zes tot nog toe verschenen romans, alle door Reina Dokter vertaald, vormen de literaire weerslag van migratie- en vluchtelingenproblematiek, van de aanslag op de identiteit die migratie met zich meebrengt en van de moeizame omgang met (en de deconstructie van) culturele verschillen tussen ‘West-Europa’ en ‘de Balkan’, tussen Nederland en Servië.

Sleutelkruid, het voorlopige hoogtepunt van dit oeuvre in wording, kan beschouwd worden als een *Bildungsroman*, waarin in vijf delen verschillende fasen uit het leven van hoofdpersoon Filip worden beschreven, telkens in een stijl die past bij de betreffende levensfase en ontwikkeling. Čičovački's taal is vaak poëtisch. Ook hij schrijft graag lange, heldere volzinnen, gelardeerd met rijke beeldspraak; dialogen worden afgewisseld met gedetailleerde beschrijvingen of lyrische beschouwingen en ontboezemingen van de verteller. Ook bij het vertalen van deze rijkdom aan stijl, idioom en variatie in register toont Reina Dokter haar vindingrijkheid en souplesse. Wanneer Filip in Nederland arriveert, komt hij te wonen in een klein dorp boven Amsterdam. Ter illustratie van hoe hij het leven daar ervaart, doopt hij het dorpje ‘Močvare’ (‘moerassen’). In de vertaling is dat, zeer treffend, ‘Zompedorp’ geworden.

Op grond van haar uitstekende vertaalvaardigheid en haar grote verdiensten voor de verbreiding van de Servo-Kroatische literatuur in Nederland, heeft de jury van de

Martinus Nijhoff Vertaalprijs unaniem besloten Reina Dokter aan het bestuur van het Prins Bernhard Cultuurfonds voor te dragen voor de Martinus Nijhoff Vertaalprijs 2013.

De jury:

Ria van Hengel,

Wim Honselaar,

Cees Koster (voorzitter),

Jan Kuijper,

Linda Pennings,

Annelies Schulte Nordholt.